

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 346.21

А. В. Смітюх

кандидат юридичних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра адміністративного та господарського права

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ МАЙНОВИХ ТА НЕМАЙНОВИХ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

У статті аналізується співвідношення майнових та немайнових корпоративних прав учасників корпоративних підприємств, робиться висновок про те, що немайнові корпоративні права є рівнозначними майновим правам за важливістю, оскільки лише неподільна сукупність взаємно обумовлених та тісно пов'язаних майнових і немайнових корпоративних прав дозволяє реалізувати законний інвестиційний інтерес учасника корпоративного підприємства.

Ключові слова: корпоративні права, майнові права, немайнові права, законний інтерес, корпоративні підприємства.

Постановка проблеми. Переважна більшість дослідників визнає поділ сукупності корпоративних прав на майнові й інші — немайнові (організаційні, членські, персональні немайнові та ін.). Визнання принципової відмінності майнових та немайнових корпоративних прав ставить питання про характер їх співвідношення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З питання взаємозв'язку майнових та немайнових корпоративних прав О. В. Долинська зауважує, що майнові та немайнові (управлінські) корпоративні права не існують одне без одного [1, с. 193], І. В. Спасибо-Фатєєва та Т. Дуденко — що ці права взаємообумовлюються [2, с. 28], при цьому, якщо С. Шимон, наприклад, підкреслює невід'ємний зв'язок цих прав [3, с. 38–39], то В. М. Кравчук пише лише про «певну взаємозалежність» майнових та організаційних корпоративних прав [4, с. 11]. Причина такої розбіжності у тому, що на відміну від більшості дослідників, які розглядають корпоративні права як неподільну сукупність, В. М. Кравчук відстоює тезу про можливість передачі окремих корпоративних прав, у тому числі — немайнових третім особам [4, с. 11].

На нашу думку, слід погодитися з наведеними вище тезами про невід'ємний зв'язок майнових та немайнових корпоративних прав, утім

виникає питання щодо структури такої взаємообумовленості та взаємозалежності.

С. Шимон з цього приводу пише, що немайнові корпоративні права базуються виключно на майнових правах [3, с. 36], не мають самостійного значення, є похідними від майнових прав, обумовлюються ними [3, с. 38–39], називає право на участь в управлінні «немайновим правом на майно» [3, с. 38]. Схожим чином С. С. Кравченко вважає, що немайнові корпоративні права покликані обслуговувати майнові корпоративні права [5, с. 7].

Утім наочним запереченням цих тверджень є те, що цілком належна реалізація немайнового корпоративного права на участь в управлінні справами товариства, зокрема — через голосування на загальних зборах, якщо більшість учасників проголосує проти розподілу прибутку між учасниками та виплати дивідендів, призводить до неможливості реалізації права на отримання дивідендів. У такому випадку не можна казати, що немайнове право на участь в управлінні обслуговує майнове право на отримання дивідендів, з іншого боку, така ситуація не розглядається як зловживання корпоративними правами з боку учасників, чії голоси склали більшість на зборах.

Нарешті Д. І. Дедов радикально зауважує, що усі права учасників та акціонерів господарського товариства є майновими, оскільки головний інтерес учасника або акціонера полягає у вкладенні, збереженні, примноженні капіталу та отриманні прибутку і захисту саме цього інтересу слугують права, закріплені законодавством та іншими актами [6, с. 388], схожим чином вважають усі корпоративні права майновими В. С. Єм [7, с. 18] та Н. В. Козлова [8, с. 119], оскільки задоволення усіх цих прав має на меті задоволення майнових інтересів їх носіїв, а також з огляду на те, що вони пов'язані з майновою участю засновника у створенні юридичної особи. Ф. С. Карагусов та Л. Р. Юлдашбаєва відносять право на управління товариством до майнових прав в «широкому» розумінні [9, с. 18; 10, с. 23], оскільки саме по собі дане право не є самостійною цінністю для акціонера [10, с. 23]. Утім ми погоджуємося, скоріше, з Л. М. Саванець, яка підкреслює, що цінність немайнових прав може значно перевищувати цінність майнових: «для багатьох набувачів акцій важливішим є одержання права на управління акціонерним товариством та права на інформацію, що належать до немайнових прав, аніж права на отримання дивідендів, одного із майнових прав, посвідчених акціями, що не завжди виконується товариством, оскільки перебуває в прямій залежності від рішення загальних зборів акціонерів та фінансово-господарського становища товариства» [11, с. 96].

Постановка завдання. Викладене вище демонструє, на нашу думку, суперечливість позицій дослідників, отже завданням цієї роботи є визначення характеру співвідношення майнових та немайнових корпоративних прав.

Виклад основного матеріалу. Гіперболізація значення майнових прав цими дослідниками обумовлюється тим, що вони намагаються таким чином підвести базис під оборотоздатність корпоративних прав і довести можливість їх відчуження.

Зокрема, С. Шимон пише, що майнові корпоративні права «є відчужуваними як частка», тоді як друга складова корпоративних прав (немайнові, організаційні, або як їх визначає С. Шимон, персональні немайнові), слідує за правами майнової участі, поділяють їх юридичну долю і не можуть бути самостійними об'єктами цивільних правовідносин [3, с. 38–39], вони безумовно переходять до особи, яка придбала право власності на акції (частку у товаристві) [3, с. 36], отже — немайновим корпоративним правам притаманна така риса майнових речових прав як право слідування [3, с. 38].

С. С. Кравченко стверджує, що частка учасника в статутному (складеному) капіталі господарського товариства є виразником його корпоративних прав, тому об'єктами права власності учасників господарських товариств є корпоративні права [5, с. 81], так само дійсним об'єктом, з яким вчиняються правочини, мають бути корпоративні права, а не частка в статутному капіталі [5, с. 5].

Нарешті, І. В. Спасибо-Фатєєва виділяє внутрішні і зовнішні правовідносини у реалізації корпоративних прав, зазначаючи, що у внутрішніх (корпоративних) правовідносинах права містять майновий і немайновий елементи, тобто мають подвійну природу, натомість у зовнішніх відносинах ця подвійність втрачається і корпоративні права стають єдиним цілим, стають об'єктом прав: саме це обумовлює сприйняття корпоративних прав як майнових — у якості об'єкта правовідносин корпоративні права стають майновими правами у розумінні ст. 177 ЦК України — вони відчужуються, спадкуються та інше [2, с. 27], водночас — предметом правочинів купівлі-продажу, дарування, міни є не корпоративні права, а акція, частка у статутному капіталі [12, с. 368].

Таким чином, усі ці дослідники намагаються так чи інакше звести феномени з проблемною правовою природою, тобто — частку у статутному (складеному) капіталі, акції, паї (просто кажучи — корпоративну частку) та немайнові корпоративні права до простого, зрозумілого феномену майнових прав, які, у свою чергу, можуть бути об'єктом інших, абсолютних прав.

Утім проблему оборотоздатності корпоративних прав можна вирішити через визнання корпоративної частки (у тому числі — акції) оборотоздатним символом, транзитивним знаком корпоративних прав, який посвідчує, представляє в обороті усі корпоративні права, як майнові, так і немайнові, які автоматично переходять до набувача частки, і є відмінним за своєю природою від посвідчуваних прав.

З іншого боку, слід зазначити, що С. Шимон обґрунтовує первинний характер майнових прав, оскільки членство особи в товаристві базується на майновому вкладі до статутного (складеного) капіталу [3, с. 37–38], стверджує, що «не викликає сумнівів той факт, що в більшості господарських товариств майнове право (на частку в статутному капіталі) зумовлює виникнення немайнового права (участі в управлінні)» [3, с. 36], і підкреслює, що «не маючи майнових прав (на частку в статутному капіталі), неможливо дістати права на участь в управлінні товариством» [3, с. 36]. Утім слід

відзначити, що ця дослідниця визначає корпоративні права як комплекс прав особи щодо частки в товаристві і участі в управлінні ним [3, с. 36], отже — вочевидь змішує абсолютні права на корпоративну частку і корпоративні права, які впливають з частки, посвідчуються нею.

На нашу думку, майнові корпоративні права не передують немайновим, не обумовлюють їх виникнення, утім виникненню як майнових, так і немайнових корпоративних прав передує, їх виникнення обумовлює певний юридичний факт майнового характеру, а саме — внесення вкладу до статутного чи складеного капіталу, або паю до пайового фонду, тобто — участь у формуванні майна підприємства з виникненням відповідною корпоративної частки.

Слід відзначити інвестиційний характер участі у корпоративних підприємствах: ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» визначає інвестиції як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Вклад до статутного чи складеного капіталу (корпоративний вклад) є нічим іншим, як інвестицією, внесення якої можна розглядати як інвестування у корпоративній формі. У свою чергу, внесення корпоративного вкладу обумовлює виникнення в учасника корпоративного підприємства, як інвестора, інтересу щодо належної реалізації інвестиції, тобто, виходячи із запропонованого О. І. Чепис визначення поняття інтересу — прагнення задовольнити потреби соціального характеру, що проявляється у вибірковій позиції суб'єкта стосовно об'єктивних умов існування, що реалізується ним шляхом діяльності у суспільних відносинах [13, с. 6].

Відштовхуючись від визначення законного інтересу, запропонованого О. М. Вінник, як відображеного в об'єктивному праві або такого, що впливає з його загальних засад і певною мірою гарантованого державою, простого юридичного дозволу, спрямованого на отримання певного соціального блага (задоволення певних соціальних потреб), що не суперечить публічному інтересові [14, с. 44], ми можемо стверджувати, що інвестиційний інтерес учасника корпоративного підприємства щодо реалізації інвестицій є законним, доки він не суперечить публічним інтересам.

Як зауважує О. М. Вінник, законні інтереси не можна ототожнювати з суб'єктивними правами, оскільки вони є дозволами різного ступеню: законний інтерес є простим дозволом, що не передбачає певної, зафіксованої в законі поведінки суб'єкта інтересу та осіб, від яких залежить його задоволення [14, с. 36].

При цьому О. М. Вінник вважає, що законний інтерес лежить в основі суб'єктивних прав [14, с. 37]. С. М. Братусь розглядає інтерес як передумову і мету суб'єктивного права [15, с. 20], О. І. Чепис визначає суб'єктивне право як врегульовану правовими нормами міру можливої поведінки суб'єкта, спрямовану на реалізацію його законних інтересів, і вважає законний інтерес метою суб'єктивного права [13, с. 12]. О. І. Чепис розрізняє категорії законного і охоронюваного законом інтересу: законні інтереси можуть отримувати інструмент у вигляді суб'єктивних прав, отже — охо-

ронюваними законом інтересами є ті законні інтереси, котрі залишилися не опосередкованими правовими нормам [13, с. 7].

Виходячи з наведеного вище, можемо стверджувати, що передумовою і метою реалізації усіх корпоративних прав, як майнових, так і немайнових, є інвестиційний інтерес учасника корпоративного підприємства, що виникає внаслідок факту внесення вкладу до корпоративного капіталу (статутного, складеного капіталу чи пайового фонду).

Отже, слід погодитися з цитованими вище В. С. Ємом [7] та Н. В. Козловою [8, с. 119], які виходять з того, що задоволення усіх корпоративних прав має на меті задоволення майнових інтересів їх носіїв, з їх тезою про те, що усі корпоративні права пов'язані з майновою участю, тобто — з участю у формуванні майна юридичної особи, так само правим є Д. І. Дедов, який, як це вже зазначалося вище, окреслює головний інтерес учасника як вкладення, збереження, примноження капіталу і називає це метою прав учасника [6, с. 388], але не можна погодитися з тезою про те, що все це обумовлює майновий характер усіх без виключення корпоративних прав, які виникають з юридичного факту майнового характеру та покликані реалізувати інвестиційний, майновий інтерес, так само, як і з тезою про те, що майнові корпоративні права передують немайновим.

Як відомо, вимоги немайнового характеру можуть захищати суто майнові інтереси. Наприклад, немайнова вимога про усунення перешкод у користуванні майном захищає суто майнові інтереси власника такого майна, або ж, якщо казати про корпоративні спори, — немайнова вимога учасника про визнання недійсним рішення загальних зборів господарського товариства про його виключення кінець кінцем спрямована на захист його майнових інтересів, пов'язаних з продовженням участі. З іншого боку, навіть особисті немайнові права можуть захищатися майновими вимогами — зокрема стягненням моральної шкоди. Можна бачити, що правові засоби майнового та немайнового характеру можуть поєднуватися у різних комбінаціях.

Висновки. Отже, вважаємо, що немайнові корпоративні права не є похідними від майнових, вони є рівнозначними майновим правам за важливістю. Передумовою і майнових, і немайнових прав є юридичний факт внесення інвестиції — корпоративного вкладу і виникнення законного інтересу учасника щодо реалізації цієї інвестиції. Таким чином, майновий інтерес учасника корпоративного підприємства щодо реалізації інвестиції конкретизується у майнових та немайнових корпоративних правах, як майнові, так і немайнові корпоративні права обслуговують, кінець кінцем, єдиний законний майновий інтерес учасника, або, інакше кажучи — неподільна сукупність взаємно обумовлених та тісно пов'язаних майнових і немайнових корпоративних прав дозволяє реалізувати законний інвестиційний інтерес учасника корпоративного підприємства.

Список літератури

1. Долинська О. В. Юридична природа корпоративних прав учасників господарських товариств // Університетські наукові записки. 2008. № 4(28). С.190–194.
2. Спасибо-Фатеева І., Дуденко Т. Правова природа майнових і корпоративних прав, їх оборотоздатність та деякі аспекти застави // Юридичний радник. 2005. № 2. С.26–30.
3. Шимон С. Сущность корпоративных прав: несколько ремарок к научной дискуссии // *Legea si Viata*. 2013. № 7. С.35–39.
4. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2010. 38 с.
5. Кравченко С. С. Юридична природа прав учасників господарських товариств: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2007. 213 с.
6. Корпоративное право: учебник для студентов вузов, обучающихся по направлению «Юриспруденция». М.: Волтерс Клувер, 2007. 648 с.
7. Гражданское право: учебник: в 4 т. / отв. ред. Е. А. Суханов. Т. 1: Общая часть. М.: Волтерс. Клувер, 2006. 720 с.
8. Козлова Н. В. Правосубъектность юридического лица. М.: Статут, 2005. 220 с.
9. Карагузов Ф. С. Правовой режим ценных бумаг в Республике Казахстан. Алматы: Гылым, 1995. 216 с.
10. Юлдашбаева Л. Р. Правовое регулирование оборота эмиссионных ценных бумаг (акций, облигаций). М.: Статут, 1999. 205 с.
11. Саванець Л. М. Природа прав, посвідчених бездокументарними цінними паперами // Юридичний вісник. 2012. № 3(24). С.93–98.
12. Спасибо-Фатеева І. В. Цивілістика на шляху формування доктрин: вибр. наук. пр. Х.: Золоті сторінки, 2012. 694 с.
13. Чепис О. І. Інтереси в цивільному праві: сутність, місце та особливості захисту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Ін-т держави і права країн Європи, ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород, 2010. 230 с.
14. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2004. 631 с.
15. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права. М.: Юрид. лит., 1950. 268 с.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2017

А. В. Смитюх

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра административного и хозяйственного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

О СООТНОШЕНИИ ИМУЩЕСТВЕННЫХ И НЕИМУЩЕСТВЕННЫХ КОРПОРАТИВНЫХ ПРАВ

Резюме

В статье анализируется соотношение имущественных и неимущественных корпоративных прав участников корпоративных предприятий, делается вывод о том, что неимущественные корпоративные права равнозначны по важности имущественным правам, при этом имущественный интерес участника корпоративного предприятия по реализации инвестиции конкретизируется в имущественных и неимущественных корпоративных правах. Как имущественные так и неимущественные корпоративные права обслуживают, в конечном итоге, единый законный имущественный интерес участника, или, иначе говоря — неделимая совокупность взаимно обусловленных и тесно связанных имущественных и неимущественных корпоративных прав позволяет реализовать законный инвестиционный интерес участника корпоративного предприятия.

Ключевые слова: корпоративные права, имущественные права, неимущественные права, законный интерес, корпоративные предприятия.

A. V. Smitiukh

Odessa I. I. Mechnikov National University
The Department of Administrative and Commercial Law
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

THE CORRELATION OF PROPERTY AND NON-PROPERTY CORPORATE RIGHTS

Summary

The correlation of property and non-property corporate rights of participants in corporate companies is analyzed in the article. The author makes a conclusion that non-property corporate rights are equivalent in importance to property rights, while the shareholder's valuable interest to realize investments is specified in property and non-property corporate rights. Both property and non-property corporate rights serve, in the final analysis, the same shareholder's legal valuable interest. In other words an indivisible set of mutually conditioned and closely related property and non-property corporate rights allows realizing the legal investment interest of a shareholder of the corporate company.

Key words: corporate rights, property rights, non-property rights, legal interest, corporate company.